

Når presset bliver for stort

– om socialrådgiveres arbejdsliv

Af Erik Hygum, Elsebeth
Kirk, Marie Christine Ludvigsen og
Jan Erik Røjkjær Rasmussen
VIA University College

SOCIALRÅDGIVERES FAGLIGE IDEALER OG IDENTITETER

Hvordan kan man overleve i et fag, hvor den personlige vurdering af, hvad der er godt og dårligt arbejde konstant bliver udfordret af politiske og økonomiske dagsordener, og hvor det nærmest mere er reglen end undtagelsen at gå ned med stress?

Dette spørgsmål har vi forsøgt at besvare i denne artikel, der baserer sig på livshistorieinterviews med socialrådgivere, som aldersmæssigt er mellem 32-61 år og uddannet i perioden 1971-2002. Artiklen vil forsøge at beskrive og forklare informanternes tidligere og aktuelle oplevelser af arbejdet som socialrådgiver samt deres vurdering af uddannelsen og veje ind i faget.

Det er en grundlæggende tese for artiklen, at der eksisterer et misforhold mellem uddannelsens og professionens diskurser om det "gode socialrådgiverarbejde" og det arbejde som socialrådgivere faktisk leverer. Denne modsætning udvikler sig i særlig grad i begyndelsen af det 21. århundrede, hvor uddannelsen på den ene side er blevet transformeret til en forsknings- og udviklingsbaseret professionsbacheloruddannelse, der er synkron med professionsdiskurser om det unikke menneske, empowerment, m.m., og hvor det sociale arbejde på den anden side organiseres ud fra en ny velfærdsmodel baseret på kontrakttænkning, standardisering, decentralisering og privatisering.

Gennem livshistorieinterviews ønsker vi at synliggøre, hvordan socialrådgivere forsøger at forsvare sig selv og relationen til borgeren mod det nye grundlag for socialt arbejde gennem at anlægge forskellige perspektiver på socialrådgiverarbejdet. Disse perspektiver benævner vi som 1) terapeutperspektivet, 2) aktivistperspektivet og 3) forvalterperspektivet.

Vi forsøger at påvise, hvordan disse strategier i nogle tilfælde kan beskytte den enkelte socialrådgiver mod oplevelsen



af meningstab i det daglige arbejde, og i andre tilfælde kan øge oplevelsen af at være placeret i et krydspres mellem forvaltning og borger.

Valg og udvalg af interviewpersoner

I undersøgelsens udgangspunkt blev der udvalgt seks socialrådgivere som interviewpersoner, alle beskæftiget i Østjylland. Én interviewperson var uddannet på Den Sociale Højskole i København, én var uddannet i Odense, én i Ålborg, og to i Århus. Den sjette interviewperson havde gennemført en kommunal uddannelse som sagsbehandler. Interviewpersonerne blev interviewet to gange med en pause på ca. et halvt år.

De seks interviewpersoner anlægger forskellige perspektiver på socialrådgiverfaget og bestrider forskellige arbejdsområder. Fire interviewpersoner er ansat i den kommunale forvaltning, én person er ansat i kriminalforsorgen og én person i en behandlingsinstitution.

TERAPEUTPERSPEKTIV:

Anettes, Inge-Lises og Ibens beretninger

I det følgende afsnit fremlægges Anettes, Inge-Lises og Ibens beretninger med fokus

på, hvad der konstituerer en terapeutisk vinkel på socialrådgiverarbejdet. Der indledes med en uddybende beretning om Anette, hvor hun selv beretter om forhold i sin baggrund, der har betydning for, hvorfor netop hun indtager et terapeutisk perspektiv på socialrådgiverarbejdet og denne tilgangs konsekvenser for hendes oplevelse af det konkrete arbejde. Hendes beretning følges kort op af den noget ældre Inge-Lises beretning samt Ibens beretning.

ANETTES BERETNING

Den 35-årige Anette repræsenterer det terapeutiske perspektiv indenfor socialrådgiverfaget, men samtidig har hun et ønske om at have indflydelse gennem juridisk myndighedsudøvelse.

Dette spænd i faglig selvforståelse og -identitet afføder hos hende et gennemgående dilemma mellem på den ene side gerne at ville forfølge sin interesse for at beskæftige sig med det terapeutiske i socialrådgiverarbejdet og på den anden side ønsket om samtidig at få mere direkte magt ved at påtage sig den myndighedsrolle, der også er en del af socialrådgiverfaget.

Derudover – og måske netop derfor – er Anette et eksempel på en socialrådgiver,

der over en længere en periode har været udsat for arbejdsbetinget stress med udbrændthed og sygdomsmeldinger til følge.

Små skridt

Anette er opvokset i en kernefamilie med begrænset såvel økonomiske som uddannelsesmæssige ressourcer. Moderen har i store dele af opvæksten været hjemmegående afløst af perioder med udearbejde. Hun har i en del år fået førtidspension bl.a. på grund af depressioner. Faderen har i mange år arbejdet som ufaglært håndværker, men forsøgte sig en overgang som selvstændig. Efter knap 10 år gik han dog konkurs og har siden arbejdet på fabrik.

Hverken Anettes mand eller andre i hendes familie har en boglig uddannelse, men alle har gode jobs, og alle bor stadig i området, hvor de er vokset op. Anette var således den første i familien, der blev student, og som tog en mellemlang videregående uddannelse.

En tidlig og veludviklet omsorgsevne

En social baggrund i en familie med en del problemer er drivkraften i Anettes søgen efter at være en dygtig socialrådgiver: *"Men når jeg tænker i dag, så tænker jeg, at der er én eller anden grund til, at jeg har haft den der interesse i forhold til menneskelige relationer og problematikker. Og jeg tænker, at det må have noget at gøre med det, jeg har haft med mig. (...) Jeg kan huske, da jeg blev uddannet, at nu skal jeg ud og gøre en forskel og være rigtig god."*

Den tidlige erfaring med moderens depressioner og afhængighed af alkohol samt forældrenes ikke altid lige harmoniske forhold tillægger Anette således selv betydning, når hun forklarer, hvorfor valget faldt på netop socialrådgiveruddannelsen: *"Vi har jo alle sammen noget med os, og sådan som jeg tænker det i dag, tror jeg da, det har haft noget at gøre med måske den rolle, jeg har haft i familien og nogle af de problemer, der har været i min familie, som har gjort, at jeg er blevet sporet ind på den vej i livet."*

Anette giver udtryk for, at hun (ubevidst) har været interesseret i *"at få kigget på sig selv og sit liv"*. Hun mener, uddannelsen har hjulpet hende til at blive bevidst om forholdet

mellem egne handle-mønstre og det, hun har oplevet i familien som barn. Denne interesse har uden tvivl været drivkraften i hendes optagethed af at anskue socialrådgiverfaget fra en terapeutisk vinkel.

Et samtaleorienteret og kontaktskabende arbejde

I langt de fleste socialrådgiverjob bruger man sig selv som kontaktskaber, mener Anette: *"Næsten uanset, hvor vi sidder i et job, så bruger vi os selv som kontaktskaber (...) så synes jeg også, det er rigtig vigtigt at kunne sætte sig ind og tage en plads i et rum og sige 'jamen jeg har en berettigelse her'. Det tror jeg er vigtigt for at få én eller anden form for respekt."*

Egentlig ville Anette gerne have været psykolog, men kom ikke ind på studiet. Socialrådgiverarbejdet er ifølge Anette et *"samtaleorienteret arbejde"*, og hun ser mange ligheder med psykologjobbet, som hun også oplever som samtaleorienteret: *"Hvis jeg så var blevet psykolog, så havde jeg et andet teoretisk fundament, og ville have nemmere adgang til at have et job, hvor man havde nogle længere udviklingsforløb rent psykologisk i samtaler med mennesker. Det kan man nemlig også godt gøre indenfor mit område. Man kan tage efteruddannelse som terapeut, men det var jeg ikke klar over dengang. Og jeg tror, det var dét, der gjorde det. At jeg synes, det var spændende."*

Næsten psykolog og næsten jurist

Anette er meget interesseret i terapi og har selv gået en del i terapi og har altid haft en drøm om at blive terapeut, *"(...) hvor jeg tænkte, at så kunne jeg også lige få analyseret min familie og få de der ting på plads. Det havde jeg så også på forhånd tænkt, jamen de er sådan af den og den grund, og jeg er sådan af den og den grund."* Desuden har hun gennemført et større terapeutisk efteruddannelsesforløb. *"Det meste af disse kurser har jeg via mit arbejde, men det er fordi jeg også har meldt mig og gerne ville."* Arbejdet gav hende også mulighed for at tage en proceslederuddannelse med fokus på sociale processer og sammenspil samt en nøglepersonsuddannelse, der handler om at være nøgleperson i

forhold til familier, hvor der er forældre med psykisk sygdom eller alkohol.

Men samtidig vil Anette også gerne positionere sig som den, der kender det juridiske fagområde, og hun nævner myndighedssiden/lovstoffet som værende centralt i socialrådgiverarbejdet. At hun *både* er interesseret i socialrådgiverfagets myndighedsdel og terapeutiske del, benævner hun selv som "mod-sætningsfyldt": Socialrådgiveren skal i myndighedsrollen afklare *rammerne* for borgernes deltagelse. Her skal der skabes en meningsfuld ramme, hvori borgerne selv kan få indflydelse på eget liv (et strukturperspektiv). Terapeutens platform er derimod i højere grad at hjælpe borgeren med at få indsigt i *egne* betingelser (rammer) for at handle (et aktørperspektiv).

Når arbejdet brænder på

Mens Anette arbejdede i en familieafdeling, blev hun sygemeldt, hvilket skyldtes flere arbejdsmæssige forhold, herunder ikke mindst det belastende i rådgiverjobbet: *"Jeg kunne jo godt mærke, at jeg indimellem ikke havde det så godt og kunne godt bryde sammen (...) Så blev jeg sygemeldt. Jeg kunne bare mærke, at det der rådgiverjob skulle jeg lidt væk fra."*

Når Anette omtaler socialrådgiveren som "kontaktskaber", kunne det tyde på, at hun investerer en del personligt engagement i sit rådgiverarbejde, og at dette engagement kan fylde for meget. Hun mener f.eks. selv, at hun har haft svært ved at skelne mellem arbejde og fritid: *"Så synes jeg også, det er rigtig vigtigt at kunne skelne, og det har jeg selv haft svært ved en del år, – at kunne sige 'når jeg er på arbejde, så gør jeg mit arbejde, og når jeg går hjem, så skal min hjerne lade op', fordi det har med mennesker at gøre (...) Det er rigtig vigtigt at få lært. Virkelig."*

Omkring sygemeldingerne peger hun også på det arbejdsmæssige kaos, der opstod i kølvandet af kommunesammenlægningen, ligesom hun antyder dårlig ledelse: *"Og så bliver jeg sygemeldt fra mit arbejde. I første omgang sygemeldt en måned og kommer tilbage. Og der er der jo også sket det der kommunesammenlægning. Og det var jo en kæmpe stor kommunesammenlægning med folk, der kom fra alle mulige andre kommuner, og vi flyttede*

rundt – og nye grupper – og dit og dat. Da jeg kom tilbage efter en måned, var der bare total kaos. Ikke nogen, der ligesom forholdt sig til mig (...) Så der blev jeg så sygemeldt igen. Det var simpelthen lidt for tidligt, og jeg var slet ikke klar (...) Men så den chef, der lige var blevet ansat derinde, blev så fritstillet. Der var så mange ting."

Samtidig oplevede hun at have fået en anden (dårligere og ikke selvvalgt) position, idet *"en vikar havde overtaget mine sager."* Det gav hende følelsen af at være tilsidesat, især da vikaren på et tidspunkt sagde, at *"hvis jeg ikke skulle have nogen belastende opgaver, så kunne jeg måske skrive nogen breve for hende."* Dette klare tab af betydning resulterede i endnu en sygemelding, nu på et halvt år, hvorefter hun skiftede job.

OVERLEVELSESSTRATEGI:

pause fra dét, der belaster

Det nye arbejde på en behandlingsinstitution for unge er knap på belastende. Her lader hun op og vælger derfor også at udsætte drømmen om at få en terapeutuddannelse: *"Så har jeg de sidste par år tænkt, at det ikke gør noget at vente lidt. For nu har jeg også været syg, og det kræver noget sådan at komme op igen (...) Men jeg har stadigvæk drømmen, fordi det er noget af det ... de der menneskelige relationer og kontakten til folk og det at snakke med nogen. Det kan jeg rigtig godt lide (...) Jeg har haft brug for at have en pause fra det pres, det medfører, fordi man er den, der er nødvendig nogen gange, og den fred har jeg jo fået."*

I dette arbejde er der ikke den samme direkte og til tider belastende kontakt til klienterne: *"Der hvor det er anderledes her er, at jeg ikke på samme måde kommer på besøg hos familierne (...) Så jeg møder jo mest familierne her (...) Jeg har ikke så meget den helt direkte kontakt til børnene og forældrene på samme måde, som jeg havde før (...) Det har jeg da lige skulle vænne mig til, men vil så samtidig sige, jeg synes jo også, det er dejligt nok at være fri for den."*

Som compensation søger hun at få indflydelse på de aftaler, der laves omkring nogle af børnene *"ved at komme med de tanker og meninger, jeg har. Så er det jo ikke altid, man kan få indflydelse, men det er da den vej, der gir' mig den letteste adgang til at få indflydelse (...)*

og bringe min socialrådgivervinkel med ind (...) Men jeg kan ikke på den måde få kompetence, for det eksisterer jo ikke her på samme måde.”

For Anette handler indflydelse og myndighed dog ikke bare om at effektuere lovgivningen. Det kan også bare være dét at arbejde terapeutisk: *”Altså man sidder også ved bordenden – eller ved en side af bordet – og er den, der har den direkte kontakt og kan være en del af den udvikling, der sker i relationen.”*

KAMPEN FOR FAGLIG RESPEKT

Anettes nuværende arbejde er knapt så magtfuldt og statusgivende som socialrådgiverjobbet i en familieafdeling, men til gengæld er dette arbejde meget afvekslende med mange tværprofessionelle møder/ opgaver. Denne arbejdsplads er i høj grad domineret af de andre professioner (især lærere og pædagoger), hvilket ændrer på Anettes erfaring med fordelingen af, hvem der har magt og status.

Da hun arbejdede i familieafdelinger, var der selvfølgelig HK-ansatte, men derudover var de alle socialrådgivere og derfor mange fra den samme faggruppe. I det tværprofessionelle arbejde på behandlingsinstitutionen oplever hun sig som den, der står udenfor den daglige omgang med de unge. Hvis hun derfor skal kunne se sig selv som en del af en personalegruppe, må hun nødvendigvis foretage et symbolsk konstituerings- eller stadfæstelsesarbejde omkring egne faglige ressourcer for at skaffe sig en højere position i det tværprofessionelle hierarki. Hun har her været tvunget til at blive mere tydelig i opfattelsen af sin faglige identitet som socialrådgiver, herunder hvordan denne faglighed både værdsættes og adskiller sig fra de øvrige professioners kernefaglighed.

I dette perspektiv påtager hun sig forvalterrollen og arbejder for at opgradere sit kendskab til regler og love som en ressource, det øvrige personale ikke er i besiddelse af. Hun plejer denne særlige fagkundskab ved at ”spørge ind til” de beskrivelser, det øvrige personale kommer med af de unge og de opgaver, der skal løses. På samme måde opgraderer hun den viden, hun har tilegnet sig gennem arbejdet i de kommunale familieafdelinger. Denne knowhow tillægges betydning som en divergerende og særlig sagkyndighed,

kun socialrådgiverne kan trække på i dette arbejde: *”Jeg oplever ikke, pædagogerne har den sammen vinkel ind i arbejdet. Deres fokus er på børnegruppen, mens socialrådgiverens fokus er mere helhedsorienteret.”*

Betydningen af ”at sidde for bordenden”

Anette har større ambitioner end dem, der kan indfries i det nuværende arbejde, hvor hun ifølge hende selv ikke har så mange ’kompetencer’: *”I familieafdelingen sidder man jo med lovgivningen i hånden og er den, der iværksætter foranstaltninger (...) og den, der laver undersøgelser, som måske ender ud i, at jeg vurderer, om et barn skal anbringes. Så er det jo mig, der når frem til den konklusion og den, der skal sætte det i værk og følge op ved de mennesker, der yder selve indsatsen.”* Det understreges, da hun lidt senere sætter dette i forhold til sit nuværende arbejde: *”Jeg sidder ikke med nogen paragraffer (...), hvor jeg kan tage stilling til og uddele en bevilling. Jeg er ikke den, der har synlig beføjelse.”*

Hvad angår Anettes ambitioner omkring eventuelle fremtidige job, giver hun udtryk for gerne at ville arbejde mere terapeutisk og lidt mere behandlingsmæssigt. I slutningen af interviewet udtrykker hun desuden et ønske om *”at sidde i myndighedsrollen og være den, der skal prøve at arbejde med familier f.eks. i forhold til at flytte sig og udvikle sig. Det bliver jo i sidste ende deres valg, om de vil/ kan/ bruge det, som de får med. Så det er da to forskellige roller, som er vigtige at kunne adskille.”*

Disse to roller ville hun efter eget udsagn måske kunne forene i et arbejde som projektmedarbejder indenfor f.eks. Mødrehjælpen, *”hvor man skal ind og lave et toårigt projekt f.eks. i forhold til børn i voldsramte familier eller sådan noget.”*

Kønnet som medspiller

Anette tillægger kvindelige ressourcer som at vise omsorg og følelser en vis egenverdi i arbejdet som socialrådgiver. Hun giver udtryk for, at netop disse værdier ikke appellerer til så mange mænd. Selv om hun anser socialrådgiverfaget for primært et kvindefag, understreger hun, at mænd der er socialrådgive-

re, kan være ligeså kompetente og har nogle andre kompetencer: *"Jeg tror bare, der er flest kvinder, der vælger det, fordi det også har sådan lidt føle-omsorg henover sig. Og det tror jeg, der er nogen mænd, der sådan siger fra og ikke lige har lyst til den del."*

Anette har undertiden spøgt med, at *"de mænd, der er socialrådgivere jo sådan næsten ligeså meget er kvinder, som jeg er. Langt de fleste af dem vil også gerne snakke sammen og lytte, altså nogen af de sider, jeg synes, er gode at have i det erhverv."* Hun udnævner og vedligeholder dermed nogle kvindelige ressourcer som kvalificerende for socialrådgiverarbejdet og får herigennem præmieret sit køns faglige udgangspunkt på bekostning af sine mandlige kollegers.

INGE-LISES BERETNING

Inge-Lise er født i 1948 og vokset op med en ufaglært enlig mor og to halvsøskende i en lejlighed i et arbejderkvarter i en stor provinsby. Inge-Lise bor nu i eget hus i en forstad til denne by og har siden en skilsmisse selv forsynet sin nu voksne datter.

Som ung kommer Inge-Lise i kontorlære og får en på daværende tidspunkt prestigefyldt ansættelse i kommunen i 1970. Her arbejder hun først med kontoropgaver, men bliver hurtigt flyttet til forsorgsafdelingen, hvor hun begynder med klientarbejde. Da arbejdsområdet ekspanderer og bistandsloven kommer, bliver Inge-Lise sagsbehandler i 1976: *"Jeg var ikke den eneste, der blev sagsbehandler på den måde. Der var ikke så mange socialrådgivere i 76, så man tog kontorpersonalet, som havde haft klientkontakt i forsorgsafdelingerne."*

Socialrådgiver ved en tilfældighed

Det er ikke et bevidst valg, at Inge-Lise kommer ind i socialrådgiverfeltet, men hun oplever, at hun er god til det. I 1987 begynder hun på Socialformidleruddannelsen, som arbejdspladsen betaler for og arbejder her tre dage om ugen og går på skole to dage om ugen. Hun er i dag ansat på det samme områdekontor i den samme kommune: *"Så sker der det, jeg tror, det var i 89, så står min afdelingsleder pludselig inde på mit kontor. Og på*

det tidspunkt havde vi også rigtig travlt, og det sad mig bare helt oppe over ørerne, og jeg tænkte 'kan jeg holde til at blive gammel i det her arbejde?' Jeg var fuldstændig mør.... Jeg havde for mange sager, hvor jeg ikke syntes, at jeg kunne gøre det, som jeg har det godt med at gøre. Så pludselig så står min afdelingsleder herinde."

Hun får da tilbudt et vikariat på et familieværksted, og et halvt år senere tilbydes hun at komme i to-årig mesterlære som familiebehandler i familieværkstederne. Her arbejder hun med, hvordan hun selv virker og begynder at indse betydningen af at prøve at forstå de mennesker, hun sidder overfor. Inge-Lise vender derefter tilbage til sit områdekontor, hvor hun udover at være rådgiver, fast går på efteruddannelse på en supervisionsskole. Samtidig fungerer hun som kollegial supervisor i andre afdelinger og som mentor for nyansatte.

Tak for afslaget

Ifølge Inge-Lise skal en socialrådgiver være respektfuld og forsøge at forstå mennesket, være god til at samarbejde, være stærk nok til at træffe svære beslutninger om tvangsfjernelser, være myndig og kunne sætte sig i respekt, kende et stort lovstof, være god til at styre systemet omkring sig og repræsentere forvaltningen. Hun havde engang en chef, som sagde: *"Du kan give et afslag, så folk vender sig om i døren og siger tak."*

Inge-Lise mener, at hvis bare socialrådgiveren har sin argumentation i orden, får man tingene igennem. Hun er loyal overfor systemet og synes, at nogle af reformerne har været med til at hæve kvaliteten.

Som 60-årig får Inge-Lise tilbudt en nyoprettet stilling som områdekoordinator i kommunen, hvor hun giver faglig sparring, skaber netværk og understøtter tværprofessionelt børn- og ungesamarbejde. Hun er glad for sin nye arbejdsfunktion, da hun *"ikke orkede flere bøvlede sager, ikke mere kontrol og mere kritik."* Der er ifølge Inge-Lise kommet så mange koncepter og så meget ensretning, kontrol og økonomistyring, at den betydningsfulde kontakt og dialog med familien om deres udvikling er gået fløjten. Hun mener, at socialrådgivere mere er blevet kontorarbejdere, der laver undersøgelser og handleplaner, som andre skal agere i.

Nyt job ...

ellers var hun gået på efterløn

Inge-Lise mener, at hvis hun var 45 år i dag, ville det være rigtig svært for hende at være rådgiver, da der er så meget kontrol. Idealet om at have terapeutperspektiv i det konkrete arbejde er meget vanskeligt at realisere, og hun konstaterer, at nyuddannede hurtigt får nok af, at de ikke kan praktisere det, de gerne vil: *"Vi tror stadigvæk, at vi gør det godt. Men der er kommet et eller andet ikke særligt menneskeligt ind over."* Hvis ikke hun havde fået tilbudt den nye stilling, var hun gået på efterløn: *"Jeg orkede ikke flere sager. Det gjorde jeg ikke. Det gør jeg heller ikke nu. Hvis jeg skulle tilbage som rådgiver, så gjorde jeg det ikke."*

IBENS BERETNING

Ibens vej til socialrådgiverfaget går ligesom Inge-Lises over en anden uddannelse. Hun er født i 1959 og er vokset op på landet, hvor faderen arbejdede som forvalter på en større gård. Moderen var medhjælpende ægtefælle med ansvar for husholdning og forplejning. Iben er et af tre børn i familien. En bror uddanner sig til elektriker og en søster arbejder i butik. Barndomshjemmet beskrives som et "godt borgerligt hjem".

Militærjakker og huller i bukserne

I Ibens ungdom markerer hun en vis afstand til familien ved bl.a. at klæde sig anderledes: *"Vi var sådan lidt mere til militærjakker og huller på bukserne og hækledede lapper. Dét man jo gjorde dengang. Altså vi var nogle stykker, der skilte os ud. Det var jo ikke ekstremt, vi opførte os ganske pænt, men sådan i påklædningen og batikfarvede og alt det der, som man gjorde i halvfjerdserne, velourtoej."*

Iben beskriver hjemmet som et frit og dejligt sted at være. Hun hæfter sig dog ved, at der ikke rigtigt blev læst lektier med hende eller de andre børn i familien. På den måde var der ingen direkte forventninger til, at hun skulle vælge en ungdomsuddannelse.

Som 17-årig flytter Iben hjemmefra. Hun får plads i huset og et værelse at bo i. Efter et år har hun sparet op til det højskoleophold,

hun ønsker sig. På højskolen møder hun mange unge, som har en livsfortælling, hun kan relatere sig til: *"Der mødte jeg nogen af alle de andre, som lignede mig med militærjakker og huller på bukserne, og som jo havde nogle meninger og nogle holdninger, der lignede det, som vi havde nogle stykker af os derude."* Under opholdet "makker Iben op" med tre andre unge, som hun flytter i kollektiv med i Århus. Hun begynder på et HF-kursus med henblik på at søge ind på sygehjælperuddannelsen. Efter et par forgæves optagelsesforløb lykkes det Iben at blive optaget på uddannelsen, som er kort og praksisrelateret. Omkring arbejdslivet i denne periode af livet nævner Iben, at hun føler en større samhørighed med sygeplejerskerne. Desuden siger hun: *"Jeg havde nok intellekt, lyst og gejst på noget mere. Jeg kunne noget mere end de faglige krav på den medicinske afdeling."*

Efter ti års arbejde som sygehjælper søger Iben ind på jordmoderuddannelsen, men får afslag og vælger så socialrådgiveruddannelsen. Denne fremstår for hende som en uddannelse, der har fokus på det enkelte individs særlige behov og udviklingsmuligheder. Iben siger også, at hun brugte socialrådgiveruddannelsen til at reflektere sygehjælperpraksissen igennem, især vanskelige forhold. Hun nævner specifikke problemstillinger omkring dødssyge mandlige patienter, som sygehussystemet ikke kunne håndtere: *"Jamen det der karakteriserede mænd i forhold til kvinder, der var dødssyge, det var nok også meget i forhold til kønsroller og den åbenhed eller mangel på åbenhed, som de der mænd jo var kendetegnet for. Altså, de havde svært ved at åbne sig, og de havde svært ved at være kede af det, og systemet kunne ikke tilrettelægge den periode, de var døende. De fik bare at vide, at de kunne henvende sig til deres læge, når de får ondt."* Denne problemstilling var Ibens afsæt til at arbejde med den psykologiske og kommunikative del i socialrådgiveruddannelsen og i de efterfølgende ansættelser.

Om at respektere folk og tage kontakten der, hvor de er

I dag har Iben både et rådgivningsarbejde og et tovholder/ledelsesmæssigt ansvar. Hvad angår rådgivningsarbejdet betoner hun, at "vi

bruger meget en anerkendende tilgang og er meget ressourceorienteret og bruger at fortælle de gode historier, have fokus på det, der lykkes, se på mulighederne og de små skridt. Det er nok egentlig dét, der smitter af hele vejen rundt ... at vi grundlæggende har den der holdningsfilosofi om at respektere folk og tage kontakten dér, hvor de er og inddrage dem og fortælle dem, at det er inden for de her rammer og så udvikle derfra."

Iben har lige afsluttet en videreuddannelse i arbejdsmarkedsforhold, og hun skal herefter implementere nye tværfaglige arbejdsgange i det jobcenter, hvor hun arbejder.

I de teams Iben har et koordinerings- og ledelsesmæssigt ansvar for, har hun stødt på problematikker omkring stress og udbrændthed i personalet, men hun har ikke selv haft det inde på livet. Hvis vi skal give et bud på, hvorfor Iben har undgået stress og udbrændthed i sin socialrådgiverkarriere, så kan det måske netop skyldes, at hun har fået et koordinerings- og ledelsesarbejde i en del af den organisation, hun har været en del af gennem længere tid. Hun siger: *"Det ledelse, det er noget, som er kommet lidt efter lidt. Det er ikke noget, jeg har søgt."*

Det er kollegaer og nærmeste foresatte, der ønsker, at Iben skal tage et større ansvar, hvilket hun kan opfatte som en form for faglig anerkendelse. Omkring den lederprofil hun ønsker at udfylde, siger hun selv, at det er en klar fordel, at hun ikke kun taler ud fra økonomi og budgetter, men også kender brugerens problemstillinger. Desuden har hun et godt kendskab til hele personalegruppen. Det ser vi som et godt og solidt fundament for ledelse og måske også en strategi for at undgå problemer med stress og udbrændthed i karrieren.

AKTIVISTPERSPEKTIV:

Thomas' beretning

Thomas er i slutningen af 50'erne og uddannet i 1970'erne, hvor professionsidealet havde et politisk perspektiv og forankring, og hvor socialrådgiverarbejdet blev opfattet som en platform for en samfundsmæssig kamp. Han er stadig – både som privatperson og socialrådgiver – loyal overfor dette professionsgrundlag, og er samtidig meget kritisk over-

for en terapeutisk tilgang til socialt arbejde: *"Mange kalder sig i dag for 'coach', 'terapeut' o. lign., men det synes jeg, er noget pjat, når jeg ser på hele den der opblomstring, at nu skal man være coach det ene og det andet og det tredje. Enhver kan kalde sig coach. Hvad er det dog for noget?"*

Miraklernes tid er ikke forbi

Da Thomas uddannede sig, var det ifølge ham selv næsten uundgåeligt ikke at involvere sig politisk. I studietiden meldte han sig ind i et venstrefløjsparti, hvor han stadig er politisk aktiv. Hans første arbejdspladser var nogle meget utraditionelle og alternative behandlingssteder, der kæmpede imod det etablerede system. I de år blev Thomas' menneskesyn og fundament for socialt arbejde lagt. Selv beskriver han det som *"at det nok er dér grobunden for der, hvor jeg er som socialrådgiver, bliver lagt, fordi man kan sige, at der var traditionelt socialrådgiverarbejde, men det afgørende var nok, at det var socialpædagogik."*

Dét at kæmpe for nogle utraditionelle ting og stå i skudlinjen, fortæller Thomas, er *"nærmest blevet et narkotikum for mig."* Af kampene lærte han ikke at være bange for noget, og *"hvis man bliver væltet, så ved jeg, hvordan man kommer op igen."*

Vidste tidligt han ville være socialrådgiver

Thomas er født i 1951 og opvokset i en lille by på Sjælland med en storesøster og forældre, der begge var ufaglærte funktionærer, og som begge arbejdede på den nærliggende fabrik.

Skolemæssigt var han dygtig og tog realeksamnen i 1969. Planen var herefter at gøre karriere indenfor militæret, men efter mødet med en skolekammerats far, der var i militæret, fandt han ud af, at han ikke skulle den vej. Som den første i familien tog han i 1972 en studentereksamen.

Allerede i gymnasietiden bestemte Thomas, at han ville være socialrådgiver. Han forklarer sit valg af uddannelse med, at det muligvis har sammenhæng med, at et familiemedlem begik selvmord. Valget af uddannelse blev ikke støttet af faderen, der hellere havde set Thomas gøre karriere indenfor postvæsnet.

Den politiske interesse vækkes

Efter studentereksamen flytter Thomas til hovedstaden. I 1974 starter han på Den Sociale Højskole i København og påvirkes stærkt af 1970'ernes politiske strømninger i hovedstaden og på uddannelsen. På det tidspunkt foretager han et politisk brud med sine forældres politiske baggrund og melder sig ind i et venstrefløjsparti, hvor han stadig er politisk aktiv.

I socialrådgiverstudiets to obligatoriske praktikker lykkes det ham at komme i alternative praktikker bl.a. blandt kriminelle. Ifølge ham selv fik disse to praktikker afgørende betydning for hans senere valg af arbejde.

Thomas tillægger ikke uddannelsen særlig stor betydning. For ham var det vigtigste i uddannelsesforløbet den politiske skoling, praktikkerne og faget metodelære. Han mener, at socialrådgiverens hovedkompetence er at snakke med borgeren, og dette lærer man ikke så meget mere på uddannelsen. Den tiltagende akademisering af socialrådgiveruddannelsen har han da også kæmpet imod som aktiv i Dansk Socialrådgiverforening: *"Jeg har i mange år haft den oplevelse, at uddannelsen bevægede sig i en forkert retning – mere og mere akademisk og teoretisk. Jeg havde hellere set, at uddannelsen nærmede sig mere praksis f.eks. ved at genindføre den gamle praktikmodel med 2x5 måneders praktik og opprioriterede metodedel, således at de studerende gøres mere klar til at kunne mestre dialogen med borgeren (...) Jeg bruger selvfølgelig, hvordan min egen praktiktid var under uddannelsen (...) og jeg kan huske, at mine to praktikker var guld værd."*

Medarbejderkrisen ender i et brag

Som færdiguddannet socialrådgiver arbejdede Thomas først i et særligt forsøgsprojekt indenfor kriminalforsorgen samtidig med, at han bliver fagpolitisk aktiv indenfor kriminalforsorgsforeningen. Derefter sker der en afgørende omvæltning i hans liv, idet han flytter til en større provinsby for at arbejde på et omstridt og utraditionelt resocialiseringsprojekt med kriminelle.

Projektet var et eksperiment i "omvendt integration", og arbejdet i den meget sam-

mentømrede medarbejdergruppe blev en livsstil, hvor man arbejdede socialpædagogisk i døgndrift og kæmpede for deres menneskesyn og nytænkende pædagogik imod det etablerede system. Det er ikke mindst i disse år, hans menneskesyn og fundament for socialt arbejde bliver lagt.

I 1988 forlader Thomas imidlertid projektet fra den ene dag til den anden: *"Efter et umenneskeligt arbejdspress og for stort ansvar er jeg slidt op. Efter at have brændt og været opslugt af projekterne i døgndrift i otte år, så kommer der en periode med et tomrum, hvor der ikke er energi til den store udfoldelse."* Han holdt i den forbindelse to års orlov fra socialt arbejde og brugte tiden på sin forældreforpligtigelse og på at starte et særdeles aktivt politisk liv.

Efter to års pause vender Thomas tilbage til socialrådgiverfaget og arbejder fra 1990 - 1998 på en nystartet utraditionel lokal netværksinstitution for misbrugere, hvor han i en periode også er souschef og konstitueret leder. I samme periode bliver han meget aktiv i fagforeningen, og hans politiske arbejde accelererer.

Når borgeren er nærmest lykkelig

Den dygtige socialrådgiver er for Thomas én, der som ham selv er i dialog og samarbejde med borgeren om at finde en løsning på borgerens situation. Tidligere har han forsvoret, at han nogensinde skulle arbejde indenfor det kommunale system og har på de årlige generalforsamlinger i fagforeningen sagt, at *"de skulle jævne hele lortet med jorden."* I dag arbejder han imidlertid i en projektafdeling, indenfor sygedagpengeområdet, hvor han udvikler og afprøver nye metoder i forhold til aktivering og revalidering i tæt samarbejde med en kollega.

Efter hans opfattelse har der været en del modstand fra kollegaer og ledelse og meget lidt forståelse for betydningen af det, de laver. De har derfor på eget initiativ udfærdiget et fagligt skrift om projektet. Sideløbende har Thomas fortsat brugt meget tid på at arbejde for en anstændig socialpolitik i fagforenings- og partipolitisk arbejde.

For at bevare sin drivkraft i arbejdet mener han, at det er vigtigt at være engageret, at dyrke fællesskabet, at være i dialog og samarbejde med borgeren, at kunne lide men-

nesker, at have et menneskesyn og at tro på forvandling og ikke lade sig underkue af systemet. Hvis man ikke har et menneskesyn og et fundament, kan man *"blive overmandet af systemet og komme til at køre sin frustration over på borgeren."*

I de seneste 7-8 år har Thomas i sit arbejde oplevet, at feltet er domineret af "fejlterror og blanketterror", standardiseringer, indsnævring af muligheder, ledelsesmæssig centralisering, økonomisk styring og prioritering af retigheder frem for ønsket om at yde den rette indsats. Der er ikke mere tid til sådanne samtaler med borgeren, som netop kan gøre en forskel for borgeren. Han konstaterer: *"Der er en masse administrativt arbejde forbundet med det her, fordi sygedagpengeloven er enormt stressende både for borgeren, men sådan set også for medarbejderne."* Thomas' strategi for at overleve i det er at overholde loven, men at fastholde sin loyalitet med borgeren og så leve med, at han kan komme bagefter med sagsbehandlingen, som den er foreskrevet.

Thomas mener selv, han laver et rigtig godt stykke arbejde med borgerne, hvor indsatsen rykker og lykkes. Han får gode tilbagemeldinger fra tilfredse borgere, men han fornemmer samtidig, hvordan arbejdsvilkårene bliver strammet af administrative procedurer: *"Sidst men ikke mindst mit faglige fundament, mit engagement og min drivkraft i socialt arbejde det er ikke til salg. Det tror jeg nok, er det vigtigste. For man kan komme til at gå så meget på kompromis, så man går med på noget, som ikke er en selv. Og så begynder man langsomt at blive mere og mere utilfreds med det, man sidder og laver. Så begynder man at køre det over på borgerne. Så er det borgerne, der er et problem, og det synes jeg er katastrofalt. Det er ikke borgerne, der er et problem. Det, der er problemet, det er f.eks. de rammer, man lægger ned i forhold til, at man skal udføre arbejdet. Det er i øjeblikket ved at blive så ensartet og centralstyret, så det er fuldstændig ude af proportion. Jeg plejer at sige, at der er en virus løs i vores administration. Jo mere centralisering, jo mere ensartethed sker der. Man kan altså ikke behandle borgere, som har brug for en helt anderledes hjælp, med ensartethed eller standarder."*

Standardskemaer som ikke kan bruges til

noget som helst. Det er fuldstændig forrykt. Det er der, min kamp også kommer ind, at jeg ikke vil finde mig i det."

Bare det bliver, som jeg vil have det

Thomas har valgt ikke at ville efteruddanne sig. Han mener, det skyldes, at han har været i fronten indenfor feltet – både fagligt og socialpolitisk. Af samme grund bliver han rastløs og irriteret, når han præsenteres for det, han kalder *"varm luft og ukompetente konsulentfirmaer, der foregiver, at de præsenterer noget fagligt nyt."*

Heller ikke lederstillinger har han efterstræbt. Thomas har udfordret bureaukratiske organisationer og det politiske system, og det er efter hans opfattelse ikke foreneligt med at være leder. I stedet giver han udtryk for at have haft meget større indflydelse gennem sit politiske arbejde i kulisserne, hvor han *"ikke har skullet tækkes nogen"*, for han er *"ligegladd med kasketter, bare det bliver, som han gerne vil have det."*

Thomas vurderer selv, at hans strategi med at kæmpe politisk for forholdene i stedet for selv at bukke under for forholdene, er lykkedes for ham. Han er stadigvæk meget aktiv både i sin profession og i politik og ser sig selv som én, der aldrig er syg: *"Noget af det, som jeg holder meget i hævd, det er det, at jeg aldrig er syg."*

FORVALTERPERSPEKTIV:

Lotte og Helles beretninger

Lotte og Helle har begge fokus på forvaltning af en juridisk myndighedsrolle. De har tidligere haft et terapeutperspektiv på socialrådgiverarbejdet, og har begge oplevet konsekvenserne af idealet om en tæt relation til borgeren i form af arbejdsbetinget stress og sygemelding.

LOTTES BERETNING

Meget fine folk

Lotte er 32 år, født i en større provinsby og flyttede som barn på landet. Moderen er vokset op hos en enlig mor og skulle ud at tjene efter 7. klasse. Hun er uddannet kontorassis-

tent. Faderen er uddannet socialrådgiver og har primært haft lederstillinger.

Lottes far stammer fra en akademikerfamilie, som hun beskriver som meget "fin". Som sine to ældre brødre var faderen i gang med en akademisk uddannelse, som han kort før afslutningen opgav at videreføre for i stedet at blive socialrådgiver. Dette valg forstår Lotte som et udtryk for faderens opgør med sit miljø: *"Et eller andet sted så tror jeg måske bare, han gjorde oprør mod alle de her fine folk."* Hun sammenligner sig med sin far, og betegner sig selv som stædig og til en vis grad oprørsk som ham.

Ville have været fysioterapeut

Lotte beskriver sig selv som meget skoletræt i gymnasiet, og hun fik derfor ikke så højt et karaktergennemsnit til studentereksamen, at hun kunne blive fysioterapeut, hvilket var hendes første prioritet. I januar 1999 startede hun på socialrådgiveruddannelsen og blev færdig i januar 2002.

I sin vurdering af uddannelsen fremhæver hun positivt diskussionerne om menneskesyn og etik og praktikforløbene, men generelt er hun negativ indstillet overfor sin uddannelse, idet hun finder det faglige niveau på uddannelsen alt for lavt: *"Det var ikke en svær uddannelse for mig (...) Jeg var overrasket, da man lavede uddannelsen om til en 3,5-årig uddannelse, fordi jeg tænkte, hvis man nu intensiverede den, så ville man kunne skære den ned til 2."*

At turde sige ja eller nej

Efter endt uddannelse har Lotte haft ansættelse indenfor kriminalforsorgen afbrudt af et barselsvikariat i en ungdomsrådgivning og ansættelse som gademedarbejder i et misbrugscenter. Hun arbejdede som gademedarbejder i to år, men vendte derefter tilbage til kriminalforsorgen: *"Jeg følte mig mere som socialpædagog, end jeg følte mig som socialrådgiver i forhold til hele den her læringsdel og i forhold til hele den her omsorgsdel, der lå i jobbet (...) Et eller andet sted manglede jeg nok at sidde med mine papirer og lave vurderinger og anamneser og – skrivegrundlaget, vurderinger og indstillinger, tror jeg."*

I sit nye job blev hun ansat til at etablere

et nyt behandlingssystem for indsatte misbrugere, men hun må erkende, at *"behandlersystemet jo er rundt og mildt og tænker helhedsorienteret, hvor kriminalforsorgen er firkantet, og de to størrelser kan du bare ikke få til at passe sammen. Og du kan ikke få en firkant eller en cirkel til at passe i en firkant. Det kan ikke lade sig gøre. Vi var 5, der startede, vi var 5 og så en halvtids leder, som var i et andet fængselsprojekt også. Og da jeg rejste, da havde jeg haft 26 kolleger på de 4 poster."*

Hun oplevede selv at befinde sig i et stærkt krydspres mellem egne forventninger om at ændre på behandlingen og de konkrete muligheder: *"Jeg tror, det der kom bag på mig, var det spændingsfelt (...) Altså, Kriminalforsorgen er jo gennemsyret af regler. Der er altid en regel for et eller andet. (...) Fængselsfunktionærerne kan ikke skønne. Dét at kunne skønne er åbenbart noget, man lærer på en socialrådgiveruddannelse. Man kan ikke træffe et skøn som funktionær. Der skal man have en regel, hvor vi tænkte helhedsorienteret, hvor vi tænkte nok også lidt risikobetonet."*

Krydspresset mellem det gamle fængselsystem og et nyt behandlingssystem og konflikten mellem socialrådgiverne og fængselsfunktionærerne resulterede i en sygemelding pga. stress: *"Det var forfærdeligt. Ja, det var simpelthen – det var stress. Det var der ingen tvivl om, og igen er jeg jo stædig og var på det tidspunkt nok ikke sådan, at jeg lægger mit arbejde fra mig, når jeg kommer hjem og tager kasketten på igen for at bruge en rigtig kliche, når jeg møder ind på arbejde. Jeg kunne lige pludselig ikke skelne, simpelthen fordi mine kolleger gik ned med stress. Jeg havde jo stort set en kollega, der gik ned med stress hver måned i de godt og vel 2 år, jeg var der. Og den første, der gik ned, var en rigtig gammel rotte i faget, som har været afdelingsleder i organisationen i 10 år, som satte sig tudende ned. Han brød fuldstændig sammen en dag ude på arbejde og det var rigtig rigtig hårdt, men det var egentlig også et wake-up-call. Men det var hårdt at se en mand, som jeg tænkte, hvis nogen kan holde til det her, så er det sgu ham – gå ned på den måde, at han simpelthen ikke kunne være i det der spændingsfelt mere."*

Holder trådene sammen

Efter sygdomsperioden skifter hun arbejdsplads og orienterer sig mod en arbejdsrolle, ”der holder trådene sammen og fungerer som konsulent, og som den folk kommer og spørger.” Og det handler bl.a. om at turde tage rollen på sig: ”Jamen, for mig er myndighedsbegrebet at turde være forvaltningens forlængede arm, at turde være den, der siger ja eller nej. Og turde tage beslutningerne og være bevidst om, at det er menneskeskæbner og ikke spånplader, vi har med at gøre. Turde og kunne være ordentlig i den måde, man behandler borgerne på eller de indsatte eller klienter eller hvem nu, man har med at gøre. Kunne være der som støtte/ vejledning, råd og vejledning på den ene side, men også kunne sige, desværre, det kan jeg ikke, eller det vil jeg ikke være med til, og det vurderer jeg ikke. Det er den dér vurdering, den individuelle konkrete vurdering i hver enkelt sag, som kan ende i et ja eller et nej eller kan ende i en helt anden plan end den, man havde iværksat og turde stå ved det og de vurderinger, jeg laver. Og turde italesætte dem og turde være tydelig og også at have styrken, eller jeg var lige ved at sige: Røv i bukserne til at turde gå ind i det og også være der, når den indsatte bliver vred på mig. Det sker også, når jeg siger: Du skal ikke prøveløslades. Så kan min popularitet godt dale i perioder, vil jeg sige. Og kunne være i det synes jeg også, hører med til myndigheden. Men det kan man også, tænker jeg som pædagog, hvis man arbejder. Jeg kender jo typisk pædagoger på en døgninstitution, de kan også have den dér kontante facon eller den korrigerende facon, men myndigheden handler om, at man er en del af en forvaltning, tænker jeg. Det er det, der gør forskellen på at være pædagog, hvor man siger ja eller sige nej og vurderer, men det her, det handler lige så meget om forvaltning.”

Lovgivningen efterleves ikke altid

Lotte har en tydelig fornemmelse for magten indenfor dette sociale arbejde med juristen i toppen af hierarkiet og fængselsfunktionæren i bunden. Hun er klar over sin egen rolle og regner ikke med at fortsætte med at være socialrådgiver. Det er alt for udmattende at skulle forvalte en korrekt myndighedsud-

velse, for hun oplever ikke, at lovgivningen altid bliver efterlevet: ”Det er dybt frustrerende, men det er vilkårene, tænker jeg. Jeg synes, det er pinligt at løslade folk herfra med en sort plastiksæk og ikke engang at kunne give ham et kontanthjælpsskema med, fordi kommunen ikke vil sende det til os, inden folk skal løslades. Vel vidende, at kommunerne ikke er blevet mindre, og de her folk, de har ikke nogen bil, de er afhængige af offentlige transportmidler, og jeg tænker, når jeg har så svært ved at komme igennem til en sagsbehandler, hvordan skal det så ikke gå, når de kommer ud. Så det, synes jeg, er pinligt. Vi har også nogle kommuner, der gør et godt stykke arbejde, et stort stykke arbejde. Jeg bider mig nok også lidt fast som terrier, hvis jeg kan mærke, der er en kommune, der stritter, og jeg er ikke bleg for at skrive til socialdirektøren eller få mine socialfaglige ledere til at gøre det og gå ind i det.”

HELLES BERETNING

Helle på 59 år ser på godt og ondt forvaltningen af administrative systemer og procedurer som omdrejningspunktet for sit arbejde som socialrådgiver. Hendes forbilleder i socialrådgiveruddannelsen var metodelærerne i socialt arbejde, som selv havde en socialrådgiverbaggrund og kunne samle diverse inputs og perspektiver fra de andre fag i uddannelsen. Både gennem uddannelsen og i hele sin socialrådgiverkarriere har Helle været meget opmærksom på organiseringen af den administrative praksis. Hun har stiftet bekendtskab med den mere terapeutiske del af faget, men det blev ikke nogen succes. Helle siger selv, at hun havde det svært følelsesmæssigt, og at nogle klienter ikke respekterede hende. I dag definerer hun kernen i socialt arbejde, som det at afklare rammerne for klienterne, ud fra enten lovgivningen eller den administrative praksis.

Mosters bekendte

Helle voksede op i København i en familie med fire børn, hvoraf hun er den ældste. Forældrene uddannede sig begge til pædagoger, mens de havde skolesøgende børn. Efter endt uddannelse flyttede familien alt efter,

hvor de kunne finde arbejde, og moderen fik en lederstilling inden for det pædagogiske felt.

I starten af 1970'erne blev Helle student og valgte at uddanne sig inden for spektret af mellemlange videregående uddannelser, som hun selv benævner som pædagoguddannelsen, læreruddannelsen og uddannelsen til socialrådgiver. Inden uddannelsesvalget stiftede hun bekendtskab med pædagogisk arbejde i en børnelandsby i Schweiz, hvor hun var ansat i ca. ni måneder. Erfaringerne her betød, at hun ikke søgte pædagoguddannelsen, da det relationelle arbejde forekom – og stadig forekommer – hende for vanskeligt.

Samtaler med mosteren og dennes bekendte, som netop var uddannet socialrådgiver, ansporede Helle til at søge socialrådgiveruddannelsen: *"Da vi kom til at snakke om det i forlængelse af, at jeg blev præsenteret for den her bekendt, de havde, som er socialrådgiver, så synes jeg egentlig, at det fængede. Altså at det i højere grad var at lave noget med voksne mennesker og vejledning af dem."*

I 1974 søgte hun derfor ind på den daværende Sociale Højskole i Aalborg. Det meste af Helles nærmeste familie boede allerede i Jylland. Det appellerede også til hende, at der var en form for praktisk menneskerelateret arbejde at se frem til efter endt uddannelse. Hun overvejede kort et universitetsstudium, men forkastede det pga. nervøsitet for de mange år med læsning og teoretiske studier.

Helle har mange gange i løbet af sin socialrådgiverkarriere haft vejledningsansvar for studerende fra socialrådgiveruddannelsen. Der har hun set det mønster, at mange af de socialrådgiverstuderende har valgt deres uddannelse, fordi de undervejs i livet har været udsat for uretfærdigheder i opvæksten, i skolen m.m. Helle føler i modsætning hertil, at hun selv har en indbygget retfærdighedssans, der stammer fra samtalerne i hjemmet og ikke fra uretfærdigheder i hjemmet. På den måde positionerer Helle sig positivt i forhold til de socialrådgivere, der bruger uddannelsen til at forstå og komme overens med problemer i deres eget liv (jf. Anettes beretning).

Træffe vigtige beslutninger

Helle omtaler en bestemt metodikunderviser i faget "socialt arbejde", som meget motiverende for hende. Det var metodefaget, som skabte de vigtigste forståelser af, hvad kernen i socialt arbejde var, og hun siger således: *"Det er noget med at tillære sig noget lovstof, lære noget om sygdomme, noget om psykologi og arbejdsmarkedsforhold, men hvor jeg oplevede metodikken, metodefagene, som det der samlede tingene, og det som jeg kunne bruge direkte som et arbejdsredskab."* Helle fremhæver faget socialt arbejde og systematikken i sagsarbejdet og har en "hands on" tilgang til socialt arbejde.

Hvad angår hendes praktikker, havde hun to længere i løbet af uddannelsen. Den første var på en ungdomspension, hvor hun igen oplevede problemer med den mere relationelle del af socialt arbejde. Den anden praktik var i en socialforvaltning, hvor der blev arbejdet med at gøre klienter klar til arbejdsmarkedet, – et arbejde der meget minder om hendes nuværende. Denne anden praktik ser Helle tilbage på med megen tilfredshed. Hun siger om sig selv, at *"jeg er lidt flyvsk, let påvirkelig overfor følelser og oplevelser. Jeg har haft brug for at holde mig til jorden, være systematisk, altså brug for at have fokus."*

Det systematiske hænger nøje sammen med det at kende arbejdsgange, at kunne rådgive ud fra organiseringen af det socialfaglige arbejde og at kunne beskrive sagsforløb, klienter m.m. i journalerne. På et spørgsmål om hvordan en typisk opgave i et jobcenter ser ud, svarer Helle: *"Jeg forbereder mig mentalt og fagligt på, hvad det kan handle om, og så er det typisk en samtale på en times varighed, hvor jeg ved hjælp af samtaleteknikker, nysgerrighed m.m. prøver at spore mig ind på, om arbejdsevnen er varigt begrænset."*

Om forholdet mellem klienterne og systemet siger hun: *"Skal de have hjælp fra nogle af de andre systemer her i huset eller er det mig? Hvis det er mig, så er det typisk noget med at indkalde til yderligere samtaler og få beskrevet arbejdsevnen, som også ligger i systemet som en slags skema,*

der skal udfyldes, og der skal måske indhentes nogle yderligere oplysninger, som eksempelvis lægeoplysninger.” Herefter kan hun ”rimeligt hurtigt afgøre, om personen kan få en revalidering eller ikke kan!”

Brugerne gad ikke bruge det til noget

På trods af dårlige praktikerfaringer præget af for mange og tætte relationer, fik Helle sin første ansættelse på en ungdomspension. Her oplevede hun en del arbejdsproblemer. Bl.a. var der flere alvorlige magtanvendelser over for de unge, og hun husker især én, hvor en ung mand presser hende op mod muren og råber, at hun ikke skal bestemme noget.

I en senere ansættelse har Helle diskuteret de konkrete problemer på ungdomspensionen med en ny nær kollega: *”At jeg ikke passede til den holdning der, det var også lidt det han (den nye kollega) kom ind på der, så jeg er ikke håbløs som menneske der, fordi jeg ikke kunne klare det mere. Jeg tænker, det har betydet rigtig meget for min tro på mig selv, at jeg fik det der slag på den institution.”*

Helle mener ikke, hun passede ind i personalegruppen, fordi majoriteten af de ansatte havde *”en mere kynisk og konsekvenspædagogisk”* tilgang til de unge, hvilket gav hende problemer i mødet med disse unge.

Siden dengang har Helle arbejdet i forvaltningsregi omkring arbejdsmarkedsrelaterede problemstillinger i flere forskellige kommuner. Hun har bl.a. arbejdet i Vestjylland og i en universitetsby og arbejder for nuværende i en mindre oplandskommune. I det hele taget har hun været geografisk mobil i forhold til såvel valg af uddannelsessted, som til de efterfølgende ansættelser.

For ca. 20 år siden oplevede Helle problemer med sit virke i socialrådgiverfaget. Hun siger bl.a.: *”Nå men jeg havde gennem længere tid oplevet, at det var ligesom ligegyldigt, hvordan jeg prøvede at vejlede de mennesker, jeg havde med at gøre i det daglige arbejde. Jeg oplevede, at de overhovedet ikke gad bruge det til noget.”*

I mere end 18 måneder var Helle ude af arbejdsmarkedet, hvor hun prøvede sig

frem med forskellige kortere uddannelser indenfor alternativ behandling. Det viste sig dog ikke at være frugtbart for hende i forhold til at få et nyt job. Gennem socialfaglige vikariater og tidsbegrænsede stillinger lykkedes det igen at få en fastansættelse i en kommune, hvor hun inden for de sidste år har haft en lidt længere sygemelding pga. arbejdsbetinget stress. Omkring den sidste sygemelding siger Helle, *”at den heldigvis ikke trak så store spor som den første!”* Ydermere kom sygemeldingen overraskende for Helle selv, idet hun havde genfundet glæden ved socialrådgiverjobbet, og at hun var meget tilfreds med kollegaerne. Dog nævner hun mange organisatoriske forandringer som et slidsomt vilkår for socialrådgivere og føjer en kritik til: *”Jeg tænker, at nogle gange er man lidt naiv i forhold til, at man ikke respekterer de tidligere erfaringer i den nye proces. Så kommer der typisk nogle problemer, som man forsøger at løse hen ad vejen, men de problemer kunne man måske godt forberede sig lidt på, ikke? Hvis man hørte lidt efter erfaringerne!”* Aktuelt er Helle ansat i en seniorordning på nedsat tid.

TERAPEUTROLLEN SOM PROFESSIONENS IDEALFORESTILLING

Socialrådgiverarbejdet finder sted i et spændingsfelt mellem på den ene side politiske og økonomiske muligheder og den aktuelle sociale lovgivning og på den anden side borgernes behov, ønsker og forventninger. I dette krydspres spiller socialrådgiverens egen faglighed og forståelse af, hvad idealet for socialt arbejde er, en betydelig rolle for socialrådgiverens oplevelser af det konkrete arbejde.

I moderniseringen af den offentlige sektor står socialrådgiveruddannelse og profession sammen om at definere et ideal på socialt arbejde, som vi i denne artikel har karakteriseret som et terapeutperspektiv baseret på et helhedssyn og individorientering. I uddannelsen tematiseres idealet gennem en forventning om, at den uddannede socialrådgiver kan

- skabe kontakt og tillid til klienter
- støtte klienter i at udfolde egne potentialer
- være tydelig i krav og forventninger til klienter i det sociale system
- støtte klienters muligheder for at skabe og/eller vedligeholde netværk
- være opmærksom på det sociale systems dysfunktioner
- øve indflydelse på det sociale system på vegne af klienter eller grupper af klienter” (jf. Egelund og Hilgaard 1993:62 – 82)

Dansk Socialrådgiverforening (DS) bidrager også til idealet om et individorienteret syn på socialrådgiverpraksis, bl.a. gennem henvisning til en international erklæring om socialt arbejde. Her defineres socialt arbejde som noget der fremmer ”social forandring og problemløsning i menneskelige forhold. Det støtter det enkelte menneske i at frigøre sig og blive i stand til at øge dets trivsel”. (Dansk Socialrådgiverforening:

<http://www.socialrdg.dk/Default.aspx?ID=268>)

De interviewede socialrådgivere forholder sig alle til dette socialrådgiverideal, som flere interviewpersoner fuldt og helt deler, men som interviewpersonerne samtidig oplever ikke at være overensstemmende med det konkrete sociale arbejde med handleplaner, jobplaner, behandlingsplaner, resurseprofiler, m.m. Socialrådgiverarbejdet opleves som manualisering af socialt arbejde (Goodson i Gjallerhorn 2005) og som nedprioritering af de kontakt- og tillidsskabende elementer i relationen til borgeren.

Det terapeutiske perspektiv på socialrådgiverjobbet forstår relationen til borgeren som et bærende fundament for at kunne skabe kontakt og tillid til og støtte borgeren i at udfolde egne potentialer. Når Anette har et terapeutperspektiv på socialt arbejde, hænger det i høj grad sammen med, at terapeutperspektivet passer til hende og hendes baggrund. Hun magter at etablere et match mellem sin baggrund og det fag, hun skal udøve. Anette er som født til at tage sig af andre folks problemer. Gennem hele sin opvækst har hun kvalificeret sig til terapeutrollen, og som voksen har hun haft et ønske om også at kunne få mere styr på sit eget liv: ”Efter jeg er blevet ældre og mere erfaren, så

tænker jeg ligeså meget, det har noget med én selv at gøre (...) Jeg tror ubevidst der godt kan være en interesse i at få kigget på sig selv. Kigget på sit liv.”

Terapeut-tilgangen til faget indebærer evnen til at kunne fornemme atmosfæren, kunne engagere sig, kunne stå hos, kunne yde omsorg, kunne tro på, kere sig om, opmuntre m.m. Disse kvalifikationer er tidligt udviklet hos Anette: ”Det var rigtig svært for mig, fordi jeg så nogen gange skulle hjem og tjekke, hvordan står det nu til? Er de nu gode venner? Har de nu ikke snakket sammen i en uge? Eller hvordan er stemningen? (...) Og det har jeg da tænkt, at det har da nogen forklaringer i forhold til det, jeg har valgt at gøre arbejdsmæssigt.”

For Thomas fremstår terapeutperspektivet som et forfaldstegn, hvor sociale problemer psykologiseres, og som udtryk for en profession i krise. Han repræsenterer et aktivistperspektiv, som siden 1970 er marginaliseret som professionsideal.

Thomas' strategi for at overleve i faget er at være opmærksom på det sociale systems dysfunktioner og kæmpe politisk for at forbedre rammerne for socialt arbejde. Aktiviststrategien er samtidig ensbetydende med, at Thomas mister muligheder for karriereudvikling, ligesom han afviser muligheden af at videreuddanne sig. Den personlige investering er maksimal, hvilket på den ene side har store personlige omkostninger og konsekvenser, og på den anden side skaber en betydelig robusthed i konflikten med de nye krav og rammer for udøvelsen af socialt arbejde.

STRATEGIER NÅR ALT BLIVER FOR MEGET

For flere af de interviewede socialrådgivere har terapeutperspektivet været vanskeligt at håndtere. Dels fordi socialrådgiveruddannelsen ikke har klædt socialrådgiveren på til at magte en terapeutrolle i et ikke terapeutiserende miljø, og dels fordi engagement og omsorg forsvinder i en arbejdsmæssig virkelighed styret af regler og administrative forskrifter.

For en del socialrådgivere har det resultatet i sygdomsmeldinger, når det hele bliver for

meget. Fire ud af seks interviewpersoner har haft fravær fra faget i perioder på mellem to måneder og to år primært pga. arbejdsbetinget stress.

Flere af interviewpersonerne sætter i en periode bevidst en parentes omkring en terapeutisk faglighed. Det gælder for Inge-Lise og ikke mindst for Anette, der ”lukker af” for den terapeutiske del af socialrådgiverprofessionen, men samtidig er bevidst om, at det kun er for en periode. Et arbejdsskift betyder for Anette, at den konflikt og det krydspres, hun oplevede i arbejdet på familieafdelingen, umiddelbart bliver mindsket. I det nye job er hun ikke på samme måde i direkte kontakt med borgeren, men bliver i stedet en slags forvalter af de love og regler, der er omkring de unge i institutionen.

Det daglige arbejde er mere tåleligt for hende, men samtidig er hun opmærksom på, at hun savner den terapeutiske del og gerne vil tilbage i den rolle. På et spørgsmål om, hvad hun vil arbejde med, når hun er klar til endnu et arbejdsskift, svarer hun: *”Jamen det kunne godt være sådan noget lidt mere terapeutisk, lidt mere behandlingsmæssigt (...) måske et familiehuse eller et familieværksted, som var lidt mere terapeutisk, hvor man har nogen forløb med familier over tid (pause) de skal bare helst ikke være for tunge, altså socialt for dårligt fungerende.”*

Terapeutstrategien er ligeledes fravalgt af både Lotte og Helle, der begge har været gennem længerevarende sygdomsperioder grundet arbejdsbetinget stress. Grundlæggende forstår de deres sygdomsforløb som et resultat af, at det ikke har været muligt for dem at leve op til uddannelses- og professionsidealer om en helhedsorienteret og individorienteret relation til borgeren.

For Helles vedkommende er det mødet med den enkelte borger, der har været den arbejdsbelastende faktor: *”Jeg havde gennem længere tid oplevet, at det var ligesom ligegyldigt, hvordan jeg prøvede at vejlede de mennesker, jeg havde med at gøre i det daglige arbejde. Jeg oplevede, at de overhovedet ikke gad bruge det til noget.”* I første omgang søger hun ud af faget, men efter at have været uden arbejde i 1,5 år, får hun igen ansættelse som socialrådgiver. Kontakten til den enkelte borger er dog fortsat så belastende for hende, at hun bliver sygemeldt i sit nye job.

Lotte har i modsætning til Helle fokus på organisatoriske begrænsninger og konstaterer, at det ikke er muligt at etablere en terapeutisk behandlingsstrategi i kriminalforsorgen, som hun karakteriserer som firkantet, hierarkisk og formalistisk.

De to socialrådgivere beskytter sig efter sygdomsperioden ved at definere myndighedsudøvelse som grundlag for socialrådgiverfaget. Myndighedsbegrebet fremstår for begge som et filter mellem utilfredse borgere og et menneskefjendsk system og så dem selv. De forstår myndighedsudøvelsen som *”det at kunne bestemme. At have kompetencen til at afgøre, at det her er revalidering, eller det er ikke revalidering”* (Helle), men samtidig er der forskel på deres syn på myndighedsbegrebets juridiske og forvaltningsmæssige grundlag.

Helle er loyal overfor de socialpolitiske reformer, der har medført nye sagsbehandlingsforløb og arbejdsredskaber som udarbejdelse af borgerens ressourceprofil m.m. Hun kan overleve både fagligt og menneskeligt, fordi hun har fundet sig et ”helle”, der ikke er belastet af daglige konflikter med borgere: *”Jeg har fået lov til at arbejde med sygedagpengesager og de sager, hvor man taler om revalidering som en overvejende sandsynlighed, så jeg er lidt luksuansat på den måde, kan man sige.”*

Således kan hun fastholde sit oprindelige ønske om at bruge sin uddannelse *”sådan mere menneskerelateret.”* Hun undviger udmattende konflikter med borgere og kan overleve i sit fag uden sygemeldinger. På et psykologisk plan har hun skabt mentale grænser mellem sig selv og sit arbejdsliv. Kombineret med, at hun arbejder på deltid, er det lykkedes for hende at administrere sig ud af krydspresset mellem professionsdiskurser, forvaltningsprocedurer og borgerønsker. Hun kan udholde modsætningerne i socialt arbejde og overleve i sit fag.

Lotte repræsenterer et eksplicit juridisk udgangspunkt i myndighedsudøvelsen. Hendes identifikation med det juridiske perspektiv betyder, at der skabes afstand til borgeren: *”Jeg sidder jo som sagsbehandler myndigheds-mæssigt og behandler deres udgange og prøveløsladelse og udøver skøn forvaltningsmæssigt, og det er ihvertfald anderledes end at være støtte/ kontaktperson/ myndighedsperson.”*

Efter sit sygdomsforløb har Lotte skiftet arbejde, og hun konstaterer, at hun er blevet bedre til at passe på sig selv: ”*Jeg var ihvertfald for involveret i at få tingene til at køre. Jeg er blevet bedre til at vælge mine kampe*”, siger hun, men er samtidig kritisk overfor den praksis, der udmønter sig af den gældende lovgivning. Hun er til stadighed i konfliktforhold til den gældende socialrådgiverpraksis. Det gælder særligt i kommunalt regi, hvor det faglige skøn presses af økonomiske realiteter og derfor tilsidesættes.

Det er kun Lotte, der fremhæver uddannelsens metaovervejelser over filosofi og menneskesyn, og som kritiserer uddannelsen for at have et for lavt fagligt niveau. De øvrige interviewpersoner fremhæver praktik og metodelære, som de væsentligste uddannelseselementer. Deres valg og syn på uddannelse og ideal matcher deres sociale baggrund og de uddannelsesmæssige ressourcer. De har ingen akademiske ambitioner, hvorimod Lotte har påbegyndt et jurastudium. For Lottes vedkommende er der en sammenhæng mellem hendes familiebaggrund med akademiske aner, hendes fokusering på jura som fagets fundament og påbegyndelse af en uddannelse til jurist. Paradoksalt nok indeholder Lottes overlevelsestrategi i forhold til socialrådgiverarbejdet samtidig kimen til, at hun måske forlader sit fag, fagområde og profession for at skifte position i feltet for socialt arbejde.

At føle sig hjemløs

De interviewede socialrådgivere fortæller historien om, hvordan moderniseringen af den danske velfærdsmodel sætter pres på arbejdslivet og gør det vanskeligt at fastholde professionsidealer. De har en længsel efter at kunne fastholde deres idealer, men må samtidig hver især forsøge at skærme sig mod arbejdspresset ved at videreuddanne sig, skifte job, skifte strategi, gå ned i arbejdstid eller at finde nicher, hvor arbejdspresset er minimeret. At føle sig hjemløs er således en fælles oplevelse for interviewpersonerne, og deres svar på denne situation er helt afhængig af, hvad de bringer med sig ind i uddannelsen og faget.

LITTERATUR:

- BEK nr. 536 af 28/062002 § 8 stk. 2. Dansk Socialrådgiverforening:
<http://www.socialrdg.dk/Default.aspx?ID=1017>
- Fibæk Laursen, Per: *Didaktik og kognition*, Gyldendal, 2. udgave, 2003.
- Gamst Christiansen, Ann, og Birthe Gamst: *Velfærdssamfundets sociale pionerer*, Akademisk Forlag, 2008.
- Goodson, Ivor i *Gjallerhorn*, Pædagogisk Tidsskrift nr. 1, 2005.
- Internettidsskrift: http://www2.viauc.dk/udvikling/gjallerhorn/Documents/Gjallerhorn_1_2005_web.pdf
- Järvinen, Margaretha og Nanna Mik-Meyer: *At skabe en klient – institutionelle identiteter i socialt arbejde* Hans Reitzels Forlag, 2003.
- Moos, Lejf m.fl.: *Relationsprofessioner – lærere, pædagoger, sygeplejersker, sundhedsplejersker, socialrådgivere og mellemledere*, Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag, 2005.
- Møller, Iver H.: *Socialpolitik*, 2. udgave 5. oplag Hans Reitzels Forlag, 2009.
- Posborg, Rikke m.fl.: *Socialrådgivning og socialt arbejde*, Hans Reitzels Forlag, 2009.
- Reintoft, Hanne: *Samfundsstøtte eller socialpolitisk avantgarde – et tilbageblik over 40 års socialrådgivning*. Dansk Socialrådgiverforening. 1978.
- Schjørring, Jens Holger: *Velfærdsstat og kirke*, Anis, 2005.
- Titmuss, R. M.: *Essays on the welfare state*, London, 1958.

